

POSUDEK DIPLOMOVÉ PRÁCE

Poptávka po biopotravinách: Výzkum poptávky po biopotravinách na vzorku pražských obyvatel

Autorka: Bc. Iva Nevečeřalová

Oponentka: Mgr. Tereza Pospíšilová, Ph.D.

Diplomová práce Ivy Nevečeřalové zkoumá poptávku po biopotravinách v ČR. Popis historie a současného stavu ekologického zemědělství a trhu s biopotravinami v ČR a EU (část II a III) je přehledný a srozumitelný a přesto, že nejsem odbornice na tuto oblast, zdá se mi úplný a dostatečně detailní. Především zde autorka ukazuje, že umí dobře pracovat se zdroji. Podobně část IV, kde kladně hodnotím, že autorka prostudovala výzkumy k danému tématu. Mohla ale využít výsledků z některých z nich pro srovnání s výsledky vlastního výzkumu v závěru.

V části II.6 (sortiment biopotravin) autorka píše, že v ČR je na trhu asi 2000 druhů biovýrodků, z toho více než polovina z dovozu. Znamená to tedy, že poptávka po bioproduktech v ČR přece jen je, ale zaplňují ji zahraniční výrobci? Potom by skutečným problémem nebyla (ne)znalost biovýrodků, kterou zkoumá autorka ve své práci, ale spíše otázka konkurenceschopnosti českých výrobků na českém trhu. Chybí mi hlubší rozebrání této okolnosti.

Nyní k výzkumu (část V). Hlavní problém vidím v tom, že není jasně a důkladně odlišeno, co zpracovala sama autorka, na čem pracovala společně s dalšími lidmi v týmu a co případně vymyslel někdo jiný. Není ani jasně napsáno, v rámci jakého projektu a jak probíhala spolupráce mezi autorkou a COŽP. Hned v úvodu diplomové práce přece čteme obligátní deklaraci, že „jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedené literatury“, takže je potom trochu překvapující, že „Zcela sama jsem průzkum neprováděla. ... Proto v následujících částech textu užívám často plurálu, když mluvím o tom, jak *jsme* při výzkumu postupovali.“ (pozn. 9)

Tato zásadní okolnost by neměla být v poznámce na konci části III, ale v úvodu a to přímo v textu. Některá specifika spolupráce se dovídáme průběžně a jako by mimochodem v poznámkách nebo v různých částech textu, jiná chybí. Nejasnost ohledně spolupráce na diplomové práci vlastně znemožňuje práci hodnotit. Nepochybuji o autorce nějakým zásadním způsobem – z textu je zřejmé, že je schopná, ale přesto je tuto věc třeba objasnit u obhajoby (kdo navrhl dotazník, hypotézy, kdo kódoval dotazníky a vkládal je do SPSS atd.).

Např. v práci se píše „v rámci této fáze předvýzkumu proběhlo několik nestrukturovaných hloubkových rozhovorů se zástupci prodejců a spotřebitelů biopotravin“ (V.II.1), ale autorka níže podává zprávu jen o jednom; kdo dělal další rozhovory? Nebo v poznámce 20 se píše: „protože cílem práce nebylo mapování cílové populace, ale spíše „pilotní testování“ zvolených hypotéz **především pro účely diplomové práce...**“. Zajímalo by mne, pro jaké další účely byl výzkum určen, ale také např. jak byl financován (protože se jinde zase dovídáme, že byly finance na tazatele a odměnu pro respondenty).

Jinak je celá část V velmi dobrá. Je vynikající, že v rámci výzkumu byl realizován poměrně rozsáhlý předvýzkum. U hloubkových rozhovorů mi však chybí informace o tom, co se s nimi dělo, jak byly využity – např. pro konstrukci kategorií pro strukturovaný rozhovor? Autorka podává jen informace z jednoho rozhovoru v rámečku. Tam bych vytkla, že

dohromady podává fakty (např. společnost má 15% vlastních prodejen) a názory respondenta (např. „pro většinu zákazníků není důležité konkrétní označení BIO (bioprodukt), ale fakt, že potravin je nějak označena, což jim dává pocit, že kupují kvalitní a zdravé zboží“), aniž je nějak kriticky komentuje. Také statut tohoto rámečku není jasný – má to být ilustrace? Proč nejsou v rámečku i rozhovory se spotřebiteli? Také mi chybí informace o tom, jak byli lidé pro hloubkové rozhovory vybráni.

Další komentáře v bodech:

- Formulace konkrétních hypotéz, která přichází na řadu po hloubkových rozhovorech a důkladném studiu literatury a předchozích výzkumů, je učebnicová.
- Výběr byl kvótní podle věku, pohlaví, vzdělání a bydliště (str. 49); škoda, že ne podle platu osoby nebo domácnosti, protože ten by asi byl pro nakupování relevantní.
- Odměny pro respondenty pojaté jako experiment jsou výborný nápad.
- Tabulka 9: (a) procenta nejsou průměrná hodnota; (b) čistý osobní příjem přes 12 000 Kč mi připadá hodně i na Prahu, ale neznám pražský průměr – autorka by tento údaj mohla pro srovnání uvést, to samé u příjmu domácnosti.
- Tabulka 10 je dost nepřehledná, mimo jiné i tím, že nezávislé proměnné jsou v řádcích, kdežto konvenčně bývají spíše ve sloupci. Lepší by asi bylo tabulku rozdělit do jednotlivých menších tabulek a uvést je vždy u odpovídajícího odstavce textu.
- Spekulovat o tom, které proměnné by mohly mít vliv, kdyby byl vzorek větší, je sporné – i když proč ne. Ale svádí to k přeceňování jejich možného vlivu, např. autorka píše: „**Jiné** socio-demografické charakteristiky na koupi biopotraviny v rámci našeho vzorku neměly signifikantní vliv...“ (str. 58) – avšak ani ony spekulativně „vlivné“ charakteristiky žádný statisticky signifikantní vliv přece neměly!
- K interpretaci znalosti biopotraviny: Zajímalo by mne, zda nemůže být vysvětlení „bez chemických látek“ chápáno jako jeden – pro respondenty nejviditelnější aspekt – ekologického zemědělství a tedy jako „správná“ odpověď.
- Velká neznalost loga Bio i mezi skupinou „kupujících“ mne vede k úvaze, zda není tato sebe-identifikovaná skupina zavádějící a vlastně nevhodná pro analýzu, protože vlastně možná ani nekupují doopravdy bio-produkty. Tuto možnost by měla autorka diskutovat.
- V části V.3.2.5 v bodu (1) píše autorka o průměrné částce, kterou dotazovaní utratí měsíčně za biopotraviny a uvádí zde také procento, které to činí z jejich celkových měsíčních výdajů za potraviny. Není však jasné, zda se ptali respondentů na odhad procenta nebo znají jejich celkové měsíční výdaje za potraviny z jiné otázky (o čemž nebyla v textu řeč).
- Odkud se berou úvahy o tom, že 10% ceny (pozn. 46) nebo 5 Kč je dost malá částka na to, aby ji kupující obětoval „jen tak“? Bylo by třeba to doložit, protože jen jako úvaha mi to nepřipadá přesvědčivé.
- Ve shrnutí části V.3.2.5 autorka uvádí, kolik by respondenti bylo ochotní si měsíčně za jednotlivé druhy potravin připlatit. Ale jak sama předtím psala, možná si respondenti ani neuvědomili, kolik by je jejich ochota připlatit si na „jeden kus“ potraviny (na což byli dotazováni) vyšla na celý měsíc (což dovozují výzkumníci). Shrnutí je tedy trochu zavádějící.

- Otázka „O kterých druzích biopotravin víte, že na našem trhu schází?“ mi připadá poněkud sugestivní, téměř neumožňuje si myslet, že by třeba nescházelo NIC.
- Závěr, že „vyšší cena biopotravin by při spotřebitelské volbě nemusela být zdaleka nepřekonatelnou bariérou“ je částečně v protikladu ke zjištění, že vysoká cena je hlavní bariéra nákupu. To by měla autorka diskutovat. Připlácení v situaci „kdyby“ může být respondenty hodně nadsazené a na druhou stranu „vysoká cena“ může být částečně rutinní odpovědí, která vysvětlí cokoli. Standardizovaný dotazník nám neumožňuje vhlédnout hlouběji do motivací kupujících.

Některé další drobné nedostatky a komentáře:

- „Zásadní posun ve vývoji ekologického zemědělství způsobilo jmenování Ing. Richarda Bartáka“ (II.5) – autorka by měla pro čtenáře specifikovat, kdo byl Ing. Barták a proč právě on způsobil posun.
- „V této době začali působit na českém trhu větší zpracovatelé a obchodníci a postupně se zvyšovalo povědomí spotřebitelů o této bioprodukci.“ (II.5) – autorka by měla toto tvrzení doložit.
- U tabulek 1 a 2 není jasný zdroj. Graf 1 je bez odkazu – ten je sice obsažen u druhého grafu (graf 2), ale dělí je určitý text. Celkově si myslím, že by odkazy měly být pod každou tabulkou či grafem.
- V poznámce 7 autorka zpochybňuje zprávu CPI tím, že „téměř v každém českém supermarketu (někdy i v menších samoobsluhách) dnes spotřebitel nalezne alespoň biojogurt či biomléko, ale i v nejrůznějších médiích o biopotravinách slyšíme čím dál častěji“ – to může být jen subjektivní dojem autorky, možná dojem získaný z Prahy, což je nepřesvědčivé. V textu, který následuje, najdeme naštěstí přesvědčivější argumentace.
- Poznámky 18 a 19 hovoří téměř o tom samém.
- Ad „nevidím důvod proč by měl mít respondent k anonymitě takového dotazování menší důvěru než např. k anonymitě dotazníku, který mu přijde na jeho osobní adresu a kde je tudíž jasné, že jeho jméno a adresu již tazatel zná.“ – to sice ano, ale vyplněný dotazník zasílá respondent zcela anonymně, kdežto u rozhovoru je s tazatelem tváří v tvář.
- Tabulky 10 a 11, o kterých píše autorka v textu (str. 60) nějak nesedí (tabulka 10 již byla dříve a neobsahovala to, co autorka píše).
- Tabulka 15 – není zbytečné uvádět podíl ze všech respondentů, když se dotazovali jen kupujících?
- Závěr by měl být číslován samostatně (podobně jako Úvod), tedy část VI.

Jde o velmi dobrou práci, oceňuji schopnost autorky pracovat s SPSS a poradit si s poměrně rozsáhlým výzkumem. Vzhledem k výše uvedeným nedostatkům (kromě nejasných okolností spolupráce na výzkumu nejde o zásadní věci) **navrhuji předběžně hodnocení velmi dobře a 15 bodů.**

Tereza Pospíšilová
21. srpna 2006